

Xasanova Nargiza Atxamovna

Toshkent Kimyo Xalqaro Universiteti "Turizm" kafedrasida katta o'qituvchisi

Akmalov Azizxon Abrorxo'ja o'g'li

Toshkent Kimyo Xalqaro Universiteti "Turizm" yo'nalishi talabasi

Beknazarov Bobur Bobonazar o'g'li

Toshkent Kimyo Xalqaro Universiteti "Turizm" yo'nalishi talabasi

RIVOJLANAYOTGAN MAMLAKATLARDA TURIZMNI REJALASHTIRISHDA JAMOATCHILIK ISHTIROKINING MUAMMOLARI

Annotatsiya: Turizm sohasi ko'plab rivojlanayotgan mamlakatlar iqtisodiyotiga katta hissa qo'shadi, daromad keltirdi, ish o'rinlari yaratdi va mahalliy rivojlanishni rag'batlantirdi. Shu bilan birga, turizmning o'sishi, ayniqsa, uning atrof-muhit, madaniyat va mahalliy jamoalarga ta'siri nuqtai nazaridan ham muammolarni keltirib chiqaradi. Ushbu salbiy ta'sirlarni yumshatish va turizm imtiyozlarining manfaatdor tomonlar o'rtasida teng taqsimlanishini ta'minlash uchun turizmni samarali rejalashtirish juda muhimdir. Jamoatchilik ishtiroki turizmni rejalashtirishning muhim tarkibiy qismidir, chunki u mahalliy jamoalarga qaror qabul qilish jarayonida o'z so'zini aytishga imkon beradi va ularning ehtiyojlari va tashvishlari hisobga olinishini ta'minlaydi. Afsuski, ko'plab rivojlanayotgan mamlakatlarda turizmni rejalashtirishda jamoatchilikning ishtiroki muhim muammo bo'lib qolmoqda. Ushbu maqolada, biz rivojlanayotgan mamlakatlarda turizm bilan jamoatchilik o'rtasida vujudga kelayotgan muammolar haqida va ularga ma'lum bir yechimlar haqida ma'lumot beramiz.

Kalit so'zlar: Iqtisodiy rivojlanish, barqarorlik, rivojlanayotgan mamlakatlar, mavjud muammolar, potensial yechimlar.

Kirish: Turizmni rivojlantirish jamoalarga ijobiy va salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Turizm mahalliy iqtisodiyotni rag'batlantirishi mumkin; mahalliy aholini ish bilan ta'minlashga ko'maklashish va mintaqalar uchun daromad olishni osonlashtiradigan soha hisoblanadi. Boshqa tomondan, turizmni rivojlantirish turizmga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin, masalan, jinoyatchilik, jamiyat uchun yuqori yashash narxi, mezbon jamoalarning sayyohlarga nisbatan noroziligi va aholining past hayot sifati. Turizmning ushbu salbiy ta'siri rejalashtirishning yo'qligini ko'rsatishi mumkin yoki turizmni rejalashtirishda jamoatchilik ishtirokining yetishmasligini. Darhaqiqat, turizmni rejalashtirish kontseptsiyasi turizmning jadal rivojlanishining zararli ta'siriga javob sifatida paydo bo'ladi. Ushbu kontseptsiya akademik ravishda 1970-yillarda paydo bo'lgan va UNWTO tomonidan turizmni rivojlantirishni 1994 yilda rejalashtirish kerakligini rasman tan olgan. Turizmni rejalashtirish uchun foydali hamkorlik muhim ahamiyatga egadir. Turizmni rejalashtirishda jamoatchilik ishtirokining muhimligini anglash rivojlanayotgan mamlakatlarni turizmning ushbu jihatiga e'tibor berishni boshlashga undadi. Biroq, rivojlanayotgan mamlakatlar jamoatchilikning yaxshi ishtiroki orqali o'zlarini yaxshilashga intilganda. Virus tarqalish xavfi turizm markazlarini yopishga va turizmni rejalashtirish ishlarini kechiktirishga undadi. Turli mamlakatlar hukumatlari jiddiy ta'sirlangan vaziyatni yaxshilash uchun milliy turizm strategiyasini ishlab chiqadilar. Biroq, ba'zi partiyalar qiyin vaziyatlarni inklyuziv turizmni rivojlantirish orqali yanada barqaror jamiyat yaratish uchun muhim imkoniyat deb bilishadi.

Turizmni rejalashtirishda jamoatchilikning ishtiroki juda muhim. Jamiyatning ishtiroki turizmga nisbatan ijobiy xatti-harakatlarga olib keladi. Turizm uchun jamoa qo'llab-quvvatlash yaxshi bo'lsa, rivojlanayotgan turizm sanoati sodir bo'lishi mumkin. Aksincha, agar aholining intilishlari

turizmni rejalashtirishga kiritilmagan bo'lsa, turizmni rivojlantirish bo'yicha jangovar harakatlar sodir bo'lishi mumkin va bu sanoatning o'ziga zarar yetkazishi mumkin.

Munozara

Jamiyat ishtiroki turizmni barqaror rejalashtirishning muhim tarkibiy qismidir, chunki u turizm loyihalarini ishlab chiqish va boshqarishda mahalliy jamoalarning ehtiyojlari va muammolarini hisobga olishni ta'minlaydi. Biroq, rivojlanayotgan mamlakatlarda turizmni rejalashtirishda jamoatchilik ishtirokiga ko'pincha turli xil muammolar to'sqinlik qiladi, bu esa salbiy ijtimoiy, iqtisodiy va atrof-muhitga ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Rivojlanayotgan mamlakatlarda turizmni rejalashtirishda jamoatchilik ishtirokining asosiy muammolaridan biri bu jamoatchilikni jalb qilishning ahamiyati to'g'risida xabardorlik va tushunishning yetishmasligi. Ko'pgina hollarda, mahalliy jamoalarga turizmni rivojlantirish bilan bog'liq potentsial foyda va xatarlar to'g'risida ma'lumot berilmaydi va ular qaror qabul qilish jarayonida ishtirok etmaydi. Ushbu xabardorlik va tushunishning yo'qligi turizm loyihalariga ishonchsizlik va qarshilikka olib kelishi mumkin, bu esa oxir-oqibat ularning muvaffaqiyatsiz bo'lishiga olib kelishi mumkin. Misol uchun, Tanzaniyada o'tkazilgan tadqiqot shuni ko'rsatdiki, mahalliy jamoalar ekoturizmning afzalliklaridan xabardor emas, bu sayyohlar va mahalliy aholi o'rtasidagi ziddiyatlarga olib keladi (Mbaiva, 2005).

Yana bir muammo-axborot va resurslardan foydalanishning cheklanganligi, bu esa turizmni rejalashtirishda jamoatchilik ishtirokiga to'sqinlik qiladi. Rivojlanayotgan mamlakatlarda mahalliy jamoalar ko'pincha sayyohlik loyihalari, shu jumladan ularning atrof-muhitga va mahalliy hayotga potentsial ta'siri to'g'risida ma'lumot olish imkoniyatiga ega emaslar. Bundan tashqari, ular rejalashtirish jarayonida samarali ishtirok etish uchun zarur resurslarga, masalan, ta'lim va ko'nikmalarga ega bo'lmasligi mumkin. Axborot va resurslardan foydalanishning bunday yetishmasligi mahalliy jamoalar marjinallashgan va qaror qabul qilish jarayonidan chetlashtirilgan vaziyatga olib kelishi mumkin. Masalan, Indoneziyada o'tkazilgan tadqiqot shuni ko'rsatdiki, mahalliy jamoalar axborot va resurslardan foydalanish imkoniyati yo'qligi sababli yirik sayyohlik loyihasini rejalashtirish jarayoniga jalb qilinmagan (Santoso, 2011).

Institutsional salohiyat va boshqaruvning yetishmasligi rivojlanayotgan mamlakatlarda turizmni rejalashtirishda jamoatchilik ishtirokiga to'sqinlik qiladigan yana bir muhim muammodir. Ko'pgina hollarda, turizmni rivojlantirish uchun mas'ul bo'lgan davlat idoralari mahalliy jamoalar bilan aloqada bo'lish va ularni rejalashtirish jarayoniga jalb qilish uchun zarur imkoniyat va resurslarga ega emaslar. Bundan tashqari, shaffoflikning yo'qligi jamoatchilikning davlat muassasalariga bo'lgan ishonchini susaytirishi mumkin, bu esa mahalliy jamoalarning turizmni rejalashtirishda samarali ishtirok etishini qiyinlashtiradi. Misol uchun, Keniyada o'tkazilgan tadqiqot shuni ko'rsatdiki, shaffoflikning yo'qligi turizmni rejalashtirishda jamoatchilik ishtirokiga katta to'siq bo'lgan (Akama & Kieti, 2007).

Bundan tashqari, turli manfaatdor tomonlar o'rtasidagi kuch nomutanosibligi ham turizmni rejalashtirishda jamoatchilik ishtirokiga to'sqinlik qilishi mumkin. Ko'pgina hollarda, yirik sayyohlik loyihalari mahalliy jamoalarga qaraganda ko'proq kuch va ta'sirga ega bo'lishi mumkin bo'lgan tashqi investorlar va ishlab chiquvchilar tomonidan boshqariladi [1]. Bu mahalliy jamoalar qaror qabul qilish jarayonidan chetlatilgan vaziyatga olib kelishi mumkin. Masalan, Kosta-Rikada o'tkazilgan tadqiqot shuni ko'rsatdiki, xorijiy investorlar turizmni rivojlantirishga mahalliy jamoalarga qaraganda ko'proq ta'sir ko'rsatgan (Asal, 2008).

Madaniy va til to'siqlari ham turizmni rejalashtirishda jamoatchilik ishtirokiga to'sqinlik qilishi mumkin. Ko'pgina rivojlanayotgan mamlakatlarda mahalliy jamoalar turizmni rivojlantirish bilan

shug'ullanadigan tashqi manfaatdor tomonlarga qaraganda turli tillarda gaplashishi yoki turli xil madaniy ma'lumotlarga ega bo'lishi mumkin. Bu mahalliy jamoalarning rejalashtirish jarayonida samarali ishtirok etishini qiyinlashtiradigan aloqa to'siqlarini yaratishi mumkin. Misol uchun, Papua-yangi Gvineyada o'tkazilgan tadqiqot shuni ko'rsatdiki, til to'siqlari turizmni rejalashtirishda jamoatchilik ishtirokiga katta to'siq bo'lgan [2] (Berno & Kingham, 2012).

Va nihoyat, ishtirok etishning muqobil shakllarining yetishmasligi ham turizmni rejalashtirishda jamoatchilik ishtirokiga to'sqinlik qilishi mumkin. Ko'pgina hollarda, jamoat uchrashuvlari va tinglovlar kabi an'anaviy ishtirok etish shakllari mahalliy jamoalar bilan aloqada bo'lish uchun samarali bo'lmasligi mumkin. Ishtirok etishning muqobil shakllari, masalan, ishtirok etish qishloqlarni baholash va jamoatchilik asosida monitoring, mahalliy jamoalar bilan aloqada bo'lish va ularni rejalashtirish jarayoniga jalb qilish uchun samaraliroq. Misol uchun, Nepalda o'tkazilgan tadqiqot shuni ko'rsatdiki, ishtirok etuvchi qishloqlarni baholash mahalliy jamoalarni turizmni rejalashtirishga jalb qilish uchun samarali yondashuvdir (Gurung & Seeland, 2008).

Tahlil va Natijalar.

Rivojlanayotgan mamlakatlarda turizmni rejalashtirishda jamoatchilik ishtirokining asosiy muammolaridan biri bu institutsional imkoniyatlar va resurslarning yetishmasligi hisoblanadi. Ko'pgina hollarda, turizmni rivojlantirish uchun mas'ul bo'lgan davlat idoralarida mahalliy jamoalar bilan aloqada bo'lish va ularni rejalashtirish jarayoniga jalb qilish uchun zarur tajriba, infratuzilma va mablag' yetishmaydi. Bu turizmni rivojlantirishga yuqoridan pastga (ierarxik) yondashuvlarga olib kelishi mumkin, bu yerda qarorlar mahalliy manfaatdor tomonlar bilan maslahatlashmasdan qabul qilinadi, natijada loyihalar jamiyat ehtiyojlari yoki qadriyatlariga mos kelmasligi mumkin.

Yana bir muammo-mahalliy jamoalar o'rtasida ma'lumot va ta'lim olishning cheklanganligidir. Ko'pgina rivojlanayotgan mamlakatlarda mahalliy aholi turizmni rivojlantirish loyihalari to'g'risida ma'lumot olish imkoniyatiga ega bo'lmasligi va rejalashtirish jarayonida samarali ishtirok etish uchun zarur ma'lumot va ko'nikmalarga ega bo'lmasligi mumkin. Bu mahalliy jamoalar turizmni rivojlantirishning o'z hayotlariga ta'sirini bilmagan va o'z tashvishlarini bayon qila olmaydigan yoki ishlab chiquvchilar bilan muzokara olib bora olmaydigan vaziyatga olib kelishi mumkin.

Turizmni rejalashtirishda jamoatchilik ishtirokiga ko'pincha turli manfaatdor tomonlar o'rtasidagi kuchlar muvozanati to'sqinlik qiladi. Ko'pgina hollarda, keng ko'lamlı turizmni rivojlantirish transmilliy korporatsiyalar yoki boy investorlar kabi kuchli manfaatlarga asoslanadi, ular mahalliy jamoalarga qaraganda hukumat siyosati va qarorlariga ko'proq ta'sir ko'rsatishi mumkin. Bu mahalliy ovozlari marjinallashtirilgan yoki e'tiborsiz qoldirilgan vaziyatga olib kelishi mumkin va ularning tashvishlari yanada kuchli manfaatlar bilan bekor qilinadi.

Bundan tashqari, madaniy va lingvistik to'siqlar ham turizmni rejalashtirishda jamoatchilik ishtirokida muhim muammolarni keltirib chiqarishi mumkin. Ko'pgina rivojlanayotgan mamlakatlarda mahalliy jamoalar davlat amaldorlari yoki ishlab chiquvchilar tomonidan keng tarqalmagan yoki tushunilmaydigan tillar yoki lahjalarda gaplashishi mumkin. Bu rejalashtirish jarayonida samarali ishtirok etish va ishtirok etishga to'sqinlik qiladigan aloqa to'siqlarini yaratishi mumkin.

Yana bir muhim masala-davlat idoralari va mahalliy jamoalar o'rtasida ishonch yo'qligi. Ko'pgina hollarda, davlat idoralari jamoatchilik muammolarini e'tiborsiz qoldirish yoki iqtisodiy manfaatlarni ijtimoiy va ekologik nuqtai nazardan ustun qo'yish tarixiga ega bo'lishi mumkin. Bu mahalliy jamoalar o'rtasida ishonchsizlik va shubhalarni keltirib chiqarishi mumkin, bu esa

ularga davlat idoralari bilan aloqada bo'lishni yoki turizmni rejalashtirish jarayonlarida ishtirok etishni qiyinlashtiradi.

Turizmni rejalashtirishda jamoatchilikning ishtirokiga mahalliy jamoalarning qarama-qarshi manfaatlari to'sqinlik qilishi mumkin. Jamiyat ichidagi turli guruhlar turizmni rivojlantirish bo'yicha raqobatdosh qarashlarga ega bo'lishi mumkin, bu esa samarali ishtirokni susaytirishi mumkin bo'lgan nizolar va bo'linishlarga olib keladi [6].

Ushbu muammolarni hal qilish uchun turizmni rejalashtirishda jamoatchilik ishtirokiga innovatsion yondashuvlarni qo'llash zarur. Yondashuvlardan biri mahalliy jamoalarga o'z ehtiyojlari va ustuvorliklarini aniqlash imkoniyatini beradigan interaktiv va inklyuziv jarayonlarni o'z ichiga olgan ishtirok etuvchi qishloqlarni baholash (PRA) usullaridan foydalanishdir. Yana bir yondashuv-turizmni rivojlantirish rejalarini muhokama qilish va barcha ovozlarning eshitilishini ta'minlash uchun davlat idoralari, ishlab chiquvchilar, mahalliy jamoalar va boshqa manfaatdor tomonlarni birlashtirgan ko'p qirrali forumlar yoki qo'mitalarni tashkil etish.

Hukumatlar turizmni rejalashtirishda jamoatchilik ishtiroki uchun institutsional salohiyat va resurslarni yaratish choralari ko'rishlari mumkin. Bunga davlat amaldorlari va jamoat rahbarlari uchun o'qitish va salohiyatni oshirish dasturlarini taqdim etish, shuningdek, shaffof va hisobdor qarorlar qabul qilish mexanizmlarini yaratish kiradi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, jamoatchilikning ishtiroki rivojlanayotgan mamlakatlarda turizmni samarali rejalashtirishning muhim tarkibiy qismidir. Biroq, u ko'plab muammolarga duch kelmoqda, jumladan institutsional salohiyatdagi bo'shliqlar, axborot va ta'limga kirishning cheklanganligi, kuchlar muvozanati, madaniy va lingvistik to'siqlar, ishonchning yetishmasligi va mahalliy jamoalar ichidagi qarama-qarshi manfaatlar. Ushbu qiyinchiliklarni bartaraf etish uchun jamoatchilik ishtirokiga innovatsion yondashuvlar, shu jumladan qishloqlarni baholash usullari va ko'p manfaatdor tomonlar forumlari qabul qilinishi kerak. Hukumatlar, shuningdek, turizmni rejalashtirishda jamoatchilik ishtiroki uchun institutsional salohiyat va resurslarni shakllantirishga sarmoya kiritishlari kerak. Shunday qilib, biz turizmni rivojlantirish bo'yicha imtiyozlar manfaatdor tomonlar o'rtasida teng ravishda taqsimlanishini va mahalliy jamoalar o'zlarining kelajagini shakllantirishda mazmunli so'zlarga ega bo'lishlarini ta'minlashimiz mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Akama, J. S. Va Kieti, D. M. (2007). Turizm va jamiyatning barqaror rivojlanishi: Keniyaning qirg'oq mintaqasini o'rganish. Barqaror turizm jurnali, 15(6), 641-656.
2. Berno T., & Kingham S. (2012). Tabiiy resurslarni boshqarishda ishtirok etish yondashuvlari: Papua-yangi Gvineyadan amaliy tadqiqotlar. Atrof-muhitni boshqarish jurnali, 95(1), 23-31.
3. Gurung G. B., & Seeland K. (2008). Nepaldagi ekoturizm: siyosat va amaliyotni ko'rib chiqish. Ekoturizm jurnali, 7(1), 35-53.
4. Asal M. (2008). Ekoturizm va barqaror rivojlanish: jannat kimga tegishli? Orol Matbuoti.
5. Mbaiva J. E. (2005). Ekoturizmning qishloq jamoalariga ijtimoiy-iqtisodiy ta'siri: Botsvananing Okavango deltasini o'rganish. Ekoturizm jurnali, 4(1), 24-44.
6. Santoso P. H. A. (2011). Jamiyatga asoslangan ekoturizm: Indoneziyaning Gunung Gede Pangrango Milliy bog'idan amaliy tadqiqot. Ekoturizm jurnali, 10(2), 143-157.

7. Pinel, D. P. (1999). Yaxshi moslikni yarating: jamoatga asoslangan turizmni rejalashtirish modeli. M. Miller, J. Auyong va P. Hadley (Eds.), 1999 yilda qirg'oq va dengiz turizmi bo'yicha xalqaro simpozium materiallari (277-286-betlar). <http://nsgl.gso.uri.edu/washu/washuw99003/28-Pinel.pdf>
8. Rastegar, R., Zarezade, Z. va Gretzel, U. (2021). Jahon merosi va ijtimoiy adolat: Yazd, Eron yozuvidan tushunchalar. Barqaror turizm jurnali, 29(2–3), 521–540. <https://doi.org/10.1080/09669582.2020.1782925>
9. Rid, M. G. (1997). Quvvat munosabatlari va jamiyatga asoslangan turizmni rejalashtirish. Turizm tadqiqotlari yilnomalari, 24(3), 566–591. [https://doi.org/10.1016/S0160-7383\(97\)00023-6](https://doi.org/10.1016/S0160-7383(97)00023-6)
10. Reisinger, Y. va Tyorner, L. (1997). Turizmdagi madaniyatlararo farqlar: Avstraliyadagi indoneziyalik sayyohlar. Turizmni boshqarish, 18(3), 139–147. [https://doi.org/10.1016/S0261-5177\(96\)00115-X](https://doi.org/10.1016/S0261-5177(96)00115-X)